

**DR. MANDORFF EMIL:**  
**AZ ÉRTELMSÉG VÁLSÁGÁNAK OKAI.**

Mélyen tisztelt Hölgyeim és uraim!

Mikor arra vállalkoztam, hogy a magyar értelmiség válságáról és válságának okairól előadást tartok, többé-kevésbé tisztában voltam azzal, hogy a feladat sokkal szétágazóbb és hatalmasabb, sem hogy azt egy rövid előadás keretében átfoghatnám. Az első előadás szempontjainak sokfélesége megerősített abban a gondolatban, hogy a magyar értelmiség ezer és ezer tagjától közvetlenül érkező feljajdulások hiánytalan összefogása lenne csak méltó válasz arra a kérdésre, amelyre felelni szeretnénk. Ennél a bizonyosságnál fogva úgy érzem, hogy a felvetett gondolatot akkor szolgálom legméltóbban, ha előadásomban vitaanyagot szolgáltatok a további megbeszélésekhez, mert csak a dolgok megvitatása vezethet a gondolatok tisztulásához és a helyzet őszintébb meglátásához, s ennek viszont talán része lesz abban, hogy a magyar közvélemény ebben a súlyos kérdésben egységesebb és így produktívabb formába alakuljon.

*Rajniss Ferenc* barátom megbeszéléseink alapjául idehozta a funkcionális társadalom fogalmát, illetve azt az elgondolást, hogy a társadalom élete három ható tényezőnek: a tőkének, a fizikai munkának és a kettőt egybekapcsoló szellemi munkának folyamatos tevékenységéből áll. Minthogy mondanivalóim levezetéséhez ez a definíció alkalmas, kiindulópontnak elfogadom azt mindazon magyarázatokkal együtt, amelyeket az előadó ezen megállapításhoz fűzött.

A nemzeti társadalmakat olyan egységes organizmusnak látom, amelyek egészségesen csak akkor élhetnek, ha a társadalomnak minden egyes része, minden egyes tényezője sajátos hivatását tökéletesen betölti. Következik ebből, hogy minden egyes tényezőnek életérdeke, hogy ne csak saját, hanem a másik két tényező kifogástalan működését is biztosítsa, mert bármelyik tényező tökéletlen működése a közös életet süllyeszti, zülleszt le. Kétségtelen, hogy a társadalom kialakulásában mindhárom tényező egyformán fontos, állítom azonban, hogy a szellemi munkának van legnagyobb jelentősége abból a szempontból, hogy a társadalom életében mennyi erő, mennyi erkölcs és mennyi szépség alakul ki. Az életnek ezeket az értékeit elsősorban ez az osztály termeli, amelyik a szellemi munkát, mint társadalmi funkciót szolgáltatja. S minthogy az egész élet értelmét és lendületét tulajdonképpen ezek az értékek adják, ennek az osztálynak a süllyedése teszi elsősorban sivárrá és színtelenné az egész társadalom életét.

*Trettina Jenő* barátom nagy általánosságban körülhatárolta a magyar társadalomnak azt a rétegét, amelynek hivatása, hogy a magyar életnek szellemi munkaszükségletét szolgáltassa. Utalással az ő adataira is, a magyar értelmiség aktív dolgozó és kereső tagjainak számát körülbelül 236.000-re teszem. Hogy azonban a kérdés jelentőségét már most számbelileg is kellő színvonalra emeljem, meg kell állapítanom, hogy idetartoznak a kiöregedett és munkaképtelenné vált szellemi munkások, az iskolák padjaiból aránylagosan idejutó fiatalok, a szellemi munkanélküliek és az el-tartott családtagok is, úgyhogy amikor a magyar értelmiségről beszélek, nyolc és fél millió magyar emberből körülbelül egy millió magyar embernek örömét vagy jajját teszem szóvá, bár, mint funkcionáló rétegről, tulajdonképpen csak 236.000 produktív szellemi munkát folytató emberről beszélhetek.

*A válság anyagi okai.*

*Kettős feltétele van annak, hogy az értelmiség mint nemzeti funkciót teljesítő réteg hivatását kifejthesse: anyagi és szellemi. Anyagi feltétel alatt az anyagi javakkal való abszolút és a többi osztályokhoz viszonyított relatív ellátottságot értem, szellemi feltétel alatt pedig egyrészt a nemzet-élet szükségleteihez alkalmazkodó tárgyi ismeretek megszerzését, másrészt a szellemi munkásnak mint individuumnak a legnagyobb teljesítőképességre való emelését.*

Nem lehet vitás, hogy az egyes társadalmi tényezőknek ahhoz, hogy hivatásukat betölthessék, a nemzeti jövedelem bizonyos nagyságú részére van szükségük, s szerintem nem lehet vitás az sem, hogy ezen részek közötti arálynak többé-kevésbbő minden egészséges társadalomban egyenlőnek kell lennie. Az egyes társadalmi tényezők egészséges élete függ tehát elsősorban az össz nemzeti jövedelem elegendő voltától, másodsorban annak helyes megoszlásától. Ha a nemzeti jövedelem összesége olyan csekély, hogy helyes arányosítás mellett sem biztosíthatja az elengedhetetlen szükségleteket, akkor nyilvánvalóan zavarok fognak bekövetkezni, viszont az egészséges arányszám érvényesülésének hiánya éppen így bajok forrása lesz, mert hiányozni fog az osztályok közötti harmónia, s megbomlik az egyes osztályok tevékenységének a gazdasági előfeltételekben megadott egyensúlya.

*Sajnos, azt a megállapítást kell tennem, kogij η magyar értelmiség egészséges életének anyagi előfeltételei nincsenek meg. Se a nemzeti jövedelem elégséges volta, vagyis abszolút, se annak megfelelően arányos felosztása, vagyis relatív szempontból nincs ez az osztály abban a helyzetben, amelyben lennie kellene. Hogy a két baj közül melyik súlyosabb, bajos lenne eldönteni, Én az utóbbit tartom annak, mert az értelmiség relatív elesettsé-*

gében látom részben az egész nemzet-élet válságának okát is.

Az országos nemzeti jövedelem elégtelensége, az úgynevezett gazdasági válság tehát az első ok, amely a magyar értelmiség életnívójának süllyedését okozta. Száz oldalról tárgyalják ezt a kérdést – hiszen a gazdasági válság a szalonokban zsúrtéma lett –, mégis foglalkoznom kell néhány szóban vele. Foglalkoznom kell már csak azért is, mert a hivatalos közvéleménnyel szemben nem is bírnám magamban tartani, hogy igen – Trianon és Trianon és Trianon az oka ennek a nyomorúságnak, de nem egyedül Trianon, hanem vele mi magunk is. Ha már úgy akarta a sors, hogy a régi bőséges szép életből kiemelt és új viszonyok, új feladatok közé dobott bennünket, akkor nekünk kötelességünk az új viszonyok között is megélni. Hogy megélhessünk, kötelességünk tiszta látásra nyitni a szemünket, meglátni mindent, ami változott; kötelességünk számot vetni önmagunkkal, lemérni maradék tőkénket és maradék erőnket, s hozzájuk mérten, minden képességünk összeadásával lerakni egy új fundamentumot, mert a régi, az elpusztult s új, egészséges létalaphoz nem a régi dicsőség, hanem az új, verejtékes és céltudatos munka jogán adhat segítséget az Isten.

Állítom, hogy a mai Magyarország, legalább is gazdasági értelemben, nem folytatása a réginek; a trianoni béke tehát új honalapítási kötelesség. É mi mit csinálunk! Tervszerű és céltudatos munka helyett nagy didergésünkben régi napfények felé nyújtogatjuk kezünket; dolgozunk, építünk, de falak alig emelkednek, mert csak halomba hordjuk a téglát, új koncepciót nőm teremtünk új életünk épületéhez.

Csak néhány szempontot szeretnek a gazdasági válsággal kapcsolatban megemlíteni.

Azt hiszem, abban megegyezhetünk, hogy alapjában véve mégis csak mezőgazdasági termeléssel foglalkozó állam vagyunk. Az 1920-as népszámlá-

lás adatai szerint a mezőgazdaság közvetlenül 55 százalékát tartotta el a lakosságnak. Ha ehhez ilyen alanyban hozzáveszem a mezőgazdaságra jutó értelmiségnek, ipari és kereskedelmi munkásságnak közvetve eltartott hányadát, eredményként azt állapíthatom meg, hogy az ország lakosságának csaknem háromnegyed része mezőgazdaságból él.

Sajnos, a leghatalmasabb magyar termelési ágazat minden más bajtól függetlenül, önmagában is súlyos válsággal küzd. Nem hagyva figyelmen kívül a világjelenségeket, ezen válság okát is részben magunkban keresem, s abban látom, hogy mezőgazdaságunk irányításánál figyelmen kívül hagyjuk a hozzánk képest kolosszális méretű keleti és nyugati államok termelési módját, tempóját és előnyösebb termelési feltételeit, ugyanakkor azonban” az értékesítésnél versenyre kelünk velük, a versenyre való korszerű felkészültség és szervezkedés nélkül, sőt a saját lehetőségeinket még külön lenyomjuk azokkal a terhekkkel, amelyeket a múltó konjunktúra, teóriák és nem a szükséglet irányítása alapján hirtelen megnőtt nagyiparunk s különösen annak egyik-másik agyonprotezsált és egészségtelenül felduzzasztott ága érdekében szükségesnek vélünk. Kétségtelen, hogy nemzeti jövedelmünk tetemes része a mezőgazdaságból származik és ezért valahogy azt kell mondanom, hogy mi vagyunk az a tisztviselő, aki az esetleges mellékjövödelmekért ott hagyta a biztos állást és fizetést. Félek, hogy mezőgazdaságunk a mai világ-gazdasági viszonyok között akkor sem bírná az iramot, ha az iparnak ezt a megterhelését nem kellene hordoznia, így viszont majdnem bizonyos, hogy leroskad pedig a magyar ipari termelésnek is ütött az órája abban a pillanatban, amikor a magyar mezőgazdaság megszűnik fogyasztóképes lenni.

A magyar ipar sincs valami rózsás helyzetben; nincs még akkor sem, ha teljesen figyelmen kívül a mezőgazdaság esetleges ellentétes érde-

keit. Mint mondtam, nem a kedvező előfeltételek: az adódó olcsó nyersanyag, olcsó energia, szervezett fogyasztóképes piac, hanem személyi kapcsolatok s múló konjunktúra teremtették a magyar ipáit olyanná, amilyen és teóriákon alapuló, mesterséges táplálás tartja életben. Ha a magyar ipar, amely a 910-es évekig a maga lábán, s a magyar földbe gyökerezve kifejlődött, hasonló szellemben és tempóban fejlődött volna tovább, akkor szerves része maradt volna a magyar gazdasági életnek és megélt volna anélkül, hogy egy másik gazdasági ág mindennapi kenyeréből tördelt volna a maga számára. A magyar iparpártolás tulajdon képen nem is ennek a szervesen fejlett iparnak kellett s nem is ennek szólt. Néhány frisskeletű nagyvállalkozás s néhány nemzetközi relációkba kapcsolódó kartell aratta le majd minden hasznát a magyar vámpolitikának, s a mögöttük álló pénzemberek fantasztikus jövedelmei miatt kellett megszegényíteni az egész mezőgazdaságot. Furcsán hangzik, de tény, hogy a mezőgazdaság fogyasztóképességének ily módon való erős lecsökkentése által tulajdonképen az ipar egyik-másik túldimenzionált része tette tönkre az ipar másik, nagyobb, s egyébként életképes részét. Mindezek felül ina már külön tragédiája csaknem az egész iparnak, hogy nem is önmagáért van, nem saját céljait éli, hanem aszerint él, vagy hal, hogy a nagytőke, és pedig a nemzetközi nagytőke, érdekei mint kívánják, tekintet nélkül termelésének nemzeti, s alkalmazottainak szociális céljaira. Már pedig két Istent egyszerre szolgálni lehetetlen. Nem sorolhatom fel a tények halmazát, hiszen mindenki tudja, hogyan szűnnek meg száz és száz munkást eltartó ipari vállalatok, – nem azért, mert nincs legalább is annyi létjogosultságuk, mint a másinak, hanem mert a mindkettőt kezében tartó vagy hitellel ellátó pénzügyi pillanatnyi érdekei úgy kívánják.

*A magyar mezőgazdaságnak és a magyar iparnak ki kell békülnie egymással, s méretekben és*

*termelésben alkalmazkodni, fogyasztásban pedig támogatni kell egymást.* A magyar mezőgazdaságnak a biztosan elhelyezhető kenyérmagmennyiségén felül gyümölcsre, főzelékfélékre s olyan ipari termelvényekre kell specializálnia, amelyek a hazai iparnak nyersanyagul szolgálhatnak. Az iparnak viszont le kell mondania az illeték-telenül élvezett privilégiumokról; egyrészt az ipari energia lehető olcsóbbá tételében kell közvetlen célját látnia, másrészt elsősorban a hazai nyersanyag feldolgozására kell berendezkednie. Mindezeneken felül azonban úgy a mezőgazdaságnak, mint az iparnak is végre-valahára gondoskodnia kell a piacról és fogyasztóról is, ha egyáltalán élni akar. A ma rendelkezésre álló ember- és gépanyag mellett a termelés többé nem probléma, a termelvények elhelyezése azonban nagyobb, mint bármikor eddig az emberiség életében. Abban mindannyian megegyezünk, hogy egy ország belső fogyasztása egy-egy termelési ágat önmagában a mai gépkultúra mellett fejlődőképesse nem tehet, mégis erőszakoljuk a termelést, anélkül, hogy külső piac szerzése végett akár csak egy komoly lépést tennénk. Végetes rövidlátás azt gondolni, hogy Csonka-Magyarország megoldotta az iparfejlesztés problémáját azáltal, hogy a védővámokat az évig emeli, s az ország területét néhány tucat ipari kartell szabad vadászterületévé teszi. A bő vadászszakmányhoz nemcsak tökéletes fegyver, hanem vad is kell.

A termeléssel és a termelőkkel éppen eleget foglalkoztunk eddig, fordítsunk valami kis gondot a fogyasztásra és a fogyasztókra. Nagyon helyes, ha egy mérnököt megtanítanak arra, hogyan készítsen el egy benzinmotort, de csak akkor, ha egyidejűleg egy másikat arra tesznek képessé, hogy a motort el is adja és így a befektetett tőkét és munkát visszaszerezze. Ennek az égető feladatnak ellátására a magyar felsőbb oktatás képtelennek bizonyult. Teljesen felesleges új jogi, bölcsészeti, orvosi, vagy akármilyen más fakultásokat felállítani

addig, amíg minden helyre, ahol egy ilyen képesítésű ember megállhat, nyolc-tíz már kiképzett fiatal jelentkezik, ellenben *tanszéket és egyetemet annak a kérdésnek tanulmányozására, hogy Magyarország hány métermázsa burgonyát, vagy hány darab magyar autót helyezhet el itthoni és külföldi fogyasztóknál, mennyi fölösleget termelhet a termelés veszélyeztetése nélkül, milyen módon és milyen irányban terjesztheti ki és szervezheti meg a már termelt cikkek fogyasztását, s milyen új cikkek bevezetése lenne rentábilis.* A magyar ifjúság ma sem rosszabb, mint bármikor máskor, mégis ebek harmincadjára kerül lassankint amiatt a helytelen szellemi orientáció miatt, amiről nem tehet. Ide tessék terelni, ilyen tudás birtokába tessék segíteni az ifjúságot, mert különben az a veszély fenyeget bennünket, hogy ez az ifjúság elejti a magyar jövődőt, aminthogy elpusztul az egész kapitalista gazdasági és társadalmi rend, ha idejében nem eszmél rá, hogy a termelés nem öncélú valami, nem önmagáért, hanem a fogyasztásért van, s csak annak arányaival harmóniában, boldogulhat.

*Az össz nemzeti jövedelem elégtelensége, mint abszolút ok mellett növeli a magyar értelmiség gazdasági válságát az a körülmény is, hogy relatíve mélyebbre került, mint a másik két társadalmi tényező, mert a nemzeti jövedelem eloszlásának szükséges aránya az értelmiség rovására a valóságban szélsőségesen eltolódott.* A szakszervezeti tanács, a fizikai munka érdekeinek védelmére hivatott képviselő – tehát szinte ellenérdekű fél – statisztika alapján azt állapítja meg, hogy a szellemi munkás kereseti arányszáma a fizikai munkás kereseti arányszámához képest mintegy 8% csökkenési többletet mutat. Jelentőségében növeli ezt a valóban meglévő aránytalanságot az a körülmény, hogy ugyanekkor az intelligens munkás szükségleteinek nagyobb tömegét tévő anyagi javak (textíliák, papíráruk stb.) drágulási indexe sokkal nagyobb, mint akár az alacsonyabb nívón élő fizikai

munkás túlnyomó szükségletét tévő javak (élelmiszerek), akár a tőke urainak kizárólagos szükségletét tévő luxuscikkek (műtárgyak, prémek, nemesfémek stb.) drágulási indexe. Csak egy-két számot sorolok fel: a liszt és burgonya ára körülbelül a békenívón mozog, sőt az alá süllyed, a zsír ára körülbelül 12%-kal drágult a békebelihez képest ezzel szemben pl. a papír és könyv ára 20-40%-kai, a ruhaszövet ára 100%-kal emelkedett. A luxuscikkek, pl. műtárgyak, képek, szobrok stb. ára a békebeli árak alatt marad.

Ezt a kettős eltolódást katasztrofálissá mélyíti az a tény, hogy az elégtelen jövedelem pótlására hivatott, az élet harcaiban hátrvédként szereplő vagyont egyetlen osztály kezéből sem vette ki olyan tökéletesen, olyan maradék nélkül az elmúlt 16 esztendő, mint a magyar értelmiség kezéből. Eredeténél és különleges hivatásánál fogva ez a tőke vonult elsősorban a fix kamatozású papírok bevehetetlenek hit sáncaiba, ez szerepeli kaucióként és ez vonult fel legegységesebben, mikor hazafiságára apellálva, háborús célokra kölcsön kérte az állam. *Hadikölcsön céljaira a magyar értelmiség adta oda legnagyobb százalékban anyagi javait.* Tudomásom van róla, hogy egészen pontos statisztika vétetett fel néhány évvel ezelőtt annak megállapítására, hogy a hadikölcsön jegyzők zöme melyik társadalmi osztályból került ki, s ez a statisztika éppen azért nem került nyilvánosságra, mert olyan megdöbbentő az aránytalanság éppen ennek az osztálynak a terhére, hogy annak publikálása jó hatást aligha váltott volna ki. Ami pedig ennek az osztálynak kezében a hadikölcsönjegyzések lezárása után még megmaradt, az maradék nélkül semmivé vált az 1920-1924-es évek értékromboló gazdasági zűrzavarában. Amikor úgy a gazda, mint az iparos és kereskedő többé-kevésbé elhelyezhette foglalkozása körébe eső áruba a maga pénzét, anélkül, hogy a törvény paragrafusaival találta volna magát szemközt, éppen csak az értel-

miség – hála az előrelátó bölcs intézkedéseknek – nem találhatott az értékállandóság biztosítására más lehetőséget, mint a tőzsdét. Hogy ez mit jelentett, arról, azt hiszem, nem kell külön beszélnem. A rendelkezésre álló adatok szerint Csonka-Magyarország értelmisége a világháború és a forradalom következtében magyar hadikölcsönben *2400 millió koronát*, magyar állami címletekben 300 millió koronát; záloglevelekben és községi kötvényekben pedig *1800 millió koronát veszített!*

Ezekből a számokból a brutális pusztulás sokezer sötét tragédiája származott át a jelen való életbe.

Következik mindebből, hogy erre az osztályra szakadt legközvetlenebbül minden nyomorúság, ennél jelenti az állásvesztés nemcsak a kultúrigények teljes feladását, hanem az azonnali kenyértelenséget is. Ha mindehhez még hozzáveszem, hogy *a menekültek és vagónlakók túlnyomó részét szintén az értelmiség szolgáltatta*, akkor többé-kevésbé teljes a kép, amit ennek az osztálynak gazdasági viszonyairól alkothatunk.

*Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!* Hiszem és vallom, hogy a társadalom életének etikumát elsősorban ez a társadalom adja és éppen ezért ezen osztály tragédiáját a következők miatt az egész nemzet egyetemére nézve különlegesen súlyosnak látom.

A gazdasági romlás ennél az osztálynál is megbontotta azoknak az intézményeknek és elveknek szilárdságát amelyeken a társadalom egész erkölcsi felépítése nyugszik s amelyek ennek az osztálynak életében voltak a legmesszebbre látszók. *A családalapítás, a családi élet, a gyermeknevelés és egyáltalán a gyermekkérdés problémái az egész nemzet számára elsősorban itt váltak problémákká, megoldásuk tehát az egész nemzet számára elsősorban itt van eltemetve.*

Közhelyeket említek, ha szóváteszem, hogy a családalapítás az értelmiség ifjúsága számára úgy felfogásban, mint gyakorlatban is valami egészen

mássá változott, mint ami volt abban a bizonyos jó békevilágban. Milyen jogon merjen a családalapításra gondolni az a fiatalember, aki 30 esztendőskorára a holnapi kenyér és lakás problémáját egymaga számára sem tudja megoldani és milyen reményéseket fűzzön a férjhezmenetelhez az a középosztálybeli leány, akinek existenciája végeredményben mégis csak a férje existenciájára támaszkodott, ha valóban azt a hivatást akarja betölteni, amit a természet és a vallás számára rendelt. Komoly reményése a régi értelemben vett férjhezmenetelre és hosszú boldog családi életre aligha lehet. Ennek a leánynak számára alig marad más választás, mint új társadalmi beállítottságot, új pozíciót teremteni magának. Nem is gondoljuk az első pillanatban, hogy milyen óriási változás társadalmi berendezkedésünkben a nőnek, mint hivatalnoknak, mint azonos jogokat követelő félnek megjelenése. Az a fiatalember, aki semmit, vagy csak keveset keres, mindössze néhány fokkal lejjebb marad azon a pályán, amelyen talán feljebb is kerülhetett volna. Annak a leánynak azonban az egész életsztruktúrája változott meg, aki felvette első javadalmazását azal a gondolattal, hogy új helyzete csak ideiglenes lesz, pedig talán mi sem bizonyosabb, minthogy véglegesnek kell azt tekinteni. Hogy mit nyerünk és mit veszítünk ezen a változáson, azt ebben a pillanatban talán még nem is sejtjük, minden kommentár nélkül ide iktatom azonban egy konzervatív gondolkozása ismert nőíróknak hozzám intézett jellemző kijelentését, aki ezekről a kérdésekről beszélve azt mondta, hogy ő a maga részéről már nem lát elég erkölcsi alapot arra, hogy ugyanazzal a keménységgel törjön pálcát egy középosztálybeli leány eltévelyedése felett, mint tette volna azt 20 esztendővel ezelőtt.

S ha mindezekén túl a régi időkből merített erkölcsi felfogásra alapozva mégis létrejött a házasság? Egy példát akarok említeni a lehetőségek megvilágítására. Magyarország közhivatalaiban mint-

egy 12.000 segédhivatali tisztviselő dolgozik. Ezek az emberek bonyolítják le technikailag az egész magyar közélet adminisztrációját. Ennek a 12.000 embernek 70%-a díjnok és kezelő, havi 84-92 pengő fizetéssel aszerint, hogy vidéken vagy a fővárosban dolgoznak. Ennek a 70%-nak mintegy fele, esetleg öt-hatévi szolgálat után sincs még véglegesítve és így törzsfizetésén kívül még azt az egynegyedévi 84 pengő lakbért sem kapja meg, amit véglegesített kollégája személy szerint mint egyedüli pótitelmenyt élvez. Méltóztassék erre a javadalmazásra alapított családnak, mint az értelmiség egy tagjának életnívóját elképzelné akár akkor is, ha az aszszony legalább olyan mértékig hasonlóképpen kereső.

És a gyermekkérdés!! – Egyke elleni propagandát folytatni ne menjünk a vidékre, ne menjünk a falu népéhez, hanem forduljunk elsősorban magunk felé, de viszont mielőtt az Isten nevére hivatkozva megtennék megállapításainkat, előbb küszöböljük ki azt az álszent és képmutató következetlenséget, amellyel a gyermekáldást tisztára etikai kérdésnek állítjuk be addig, míg a gyermek világra nem jött, azután azonban, de különösen ha a gyermek kissé már felcseperedett, közönséges szociális problémává hagyjuk lesüllyedni. De ha a gyermek világra is jött és ha állandó anyagi tragédiák között felnövekedett, én a hitét, a lendületét félttem a jövő Magyarország számára, félek attól a fáradtságtól, rezignációtól és cinizmustól, amely a mai fiatalságot is már hatalmába kerítette.

Az értelmiség általános jelentőségén túl, a magyar értelmiségnek speciális magyar jelentőségére, illetve azokra a veszedelmekre szeretném itt még pár szóval felhívni a figyelmet, amelyek gazdasági leromlása folytán ezen jelentőségnek csökkenése által külön is fenyegetnek.

Száz esztendőkre visszamenően a mai magyar intelligencia őseit abban a magyar középosztályban látom, amely, ha nobile officiumként is, de a mai intelligencia társadalmi funkcióját végezte. Száza-

dókra visszamenően kell megállapítanom, hogy az ilyen értelemben vett magyar középosztály sokkal fontosabb szerepet töltött be a magyar nemzet életében, mint bármely más nemzet életében annak hasonló osztálya. Generációk staféta futásában a magyar nemzeti gondolat és magyar tudás fáklyáját kizárólag a magyar középosztály hordozta. Más nemzetekkel szemben, ahol német, angol vagy francia volt a legfelülről kezdve a legalsóbbig a nemzetnek minden tagja, nálunk ez a középosztály volt csak egyben kulturált és magyar. S elvitathatatlan érdeme ennek a történelmi osztálynak, hogy mi ebben a remek magyar teremben magyar nyelven beszélhetjük meg a magyar értelmiség problémáit s hogy a román és jugoszláv határ legalább ott van, ahol van és nem valahol itt Pest tájékán találkozik a cseh és az osztrák határral. Ma a nemzet tagozódása kétségtelenül más színezetű, mint volt 300 évvel ezelőtt, de az elszakított magyarság sorsa s politikai életünk számos jele azt bizonyítják, hogy a magyar nemzeti gondolatot fanatikusán hordozó középosztályra a jövőben is szükség lesz, ez a szerep továbbra is betöltésre vár s ha ez így van, akkor ezzel a tradíciós feladattal szemben külön kötelességünk, hogy annak betöltésére gazdaságilag is erősek maradjunk.

*A magyar intelligencia relatív gazdasági válságának oka az összesség rövidlátásán kívül kétségtelenül szervezetlenségében, széttagoltságában, az egységes osztály öntudat hiányában rejlik.* Ominózus szó ez az utolsó; az a fogalom, amit jelöl, legalább is nem szalonképes és én mégis használom, mert mindazok után, amiket előbocsájtottam, nemcsak öntudatot, hanem osztályméltóságot, mint összetartó és szervező erőt értek alatta.

*Rajniss* barátom általánosságban hosszabban foglalkozott a szervezkedés problémájával, mint a becsületesen felfogott érdekek érvényesítésének lehetőségével; én az ő fejtegetéseivel magyar szempontból akarok még néhány szót hozzáfűzni.

Tény az, hogy nálunk a régi kasztrendszer megszűnése után is, a legutóbbi időkig megmaradt az a felfogás, amely a munkát, ha az nem nobile officium, nem álszemérmes úri gesztussal ingyen adott szolgáltatás, lenézte. Mi sem természetesebb, mint-hogy ennek következtében a munka érdekközösségén alapuló szervezkedésnek még a gondolata sem vetődhetett fel. Az elmúlt 16 év mérhetetlen nyomorúságainak kellett jönni, hogy ne szégyeljük, hanem önérzettel vegyük a munka bérét, mint a munka szolgáltatásának lehetőségét. Akkor, amikor a tőke, s a fizikai munka nemzetközi fronton az érdekközösség alapján egységesen szervezkedik, s amikor látjuk, hogy szervezkedés nélkül relatíve is lemaradunk mellettük, *ne várjunk újabb nyomorúságok jözanságára, hanem előzzük meg az újabb nyomorúságokat azzal a jözansággal, amelyre már eddig is ráeszmélhattünk.* Súlyos tévedés lenne azt hinni, hogy a szervezkedés tendenciáinak ellentállhatunk, legfeljebb azt érjük el, hogy az irányítást kiejtjük a kezünkből, holott Isten és önmagunk előtt az a kötelességünk, hogy magunk álljunk saját szervezkedésünk élére, s a magunk összességét saját képünkre formáljuk ki.

Helyesen mondotta *Rajniss Feienc*, hogy a vas-munkások szervezetével szemben nem egyenlő erejű fél a jó keresztények egyesülete, mert a szervezkedési alap nem közös. A gazdasági alapokon nyugvó szervezettel szemben az érzelmi közösségen alapuló szervezkedés nem biztosít azonban egyenlő erőt azért sem, mert az érzelmi közösség, amelyre épül, rendszerint rövidebb életű, mint a másik. Egy, az értelmiség soraiból igen szép taglétszámmal alakult társadalmi egyesület főtitkára az első tízéves jubileum alkalmával az egyesület keletkezésének alapját a megbántott nemzeti érzésben jelölte meg. Kérdezem, mi lesz a szervezettel, ha a nemzeti érzés elégtételt kap, vagy a megbántottság, mint hatóerő, annyi más szalmalánghoz hasonlóan megszűnik! Sajnos, láttunk már néhány hasonló ese-

tel. Ellanyhul, elerőtlenedik a szervezkedés és elkallódik a szervezet maga, míg ugyanakkor a közös gazdasági érdekek megállás nélkül viszik tovább azokat a csoportosulásokat, amelyek reájuk épültek.

Fogadjuk el minden álszemérem nélkül igazságnak azon közmondást, hogy ép testben lakik ép lélek, nem pedig megfordítva, s ne szégyeljük gyakorlatba vinni át azt a konzekvenciát, hogy az ép lélek ügyét akkor szolgáljuk legeredményesebben, ha előbb az ép testről gondoskodunk. Természetesen alkalmazzuk a tételt ne csak fizikai személyekre, hanem minden nagy közösségre, mint egy-egy testre is.

*Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Az intelligenciát vissza kell segíteni arra a helyre, amelyre nemcsak igénye és joga van, hanem amely az ország jövőjének érdekében is megilleti őt.*

Gazdasági megerősödéséhez az első lépést az államnak kell megtennie. Vissza kell adni a középosztály elveszett, tartalékolt vagyonának egy részét még akkor is, ha az nagy áldozatokba kerül. Lendítőkerék ez a vagyon, amely ezen osztály működésének folyamatosságát éppen úgy biztosítja, mint ahogy a gőzgép lendítőkereke folyamatossá és egyenletessé teszi a gőzgép járását. Tudom, hogy hosszú szisztematikus munkának lehet csak az eredménye s nagy erőfeszítésekbe kerül minden megoldási mód, mégis *meg kell régre oldani a hadikölcsönök és az állampapírok valorizációját.* Meg kellett volna oldani már eddig is s ha nem tették, csak annak tudhatom be, hogy az arra hivatottak csak lehetőséget éreztek a kérdésben, kényszerűségei nem.

Nem akarok számoszlopokat tornáztatni, s a terhek nagyságát mérlegelni egy 5 vagy 10%-os valorizáció érdekében, nem pedig főként azért, mert véleményem szerint a kérdés más úton lenne megoldandó, hogy reális eredményeket is hozzon. Az államnak vállalnia kell a nosztrifikált hadikölcsön-

nők és állampapírok körülbelül 30%-os olymértvű valorizációját, hogy *a valorizált tőke hozzávetőlegesen legalább mintegy 2-2½ milliárd pengőre rúgjon*. Vállalnia kell pedig azzal a megszorítással, hogy a tőke visszafizetését 50 vagy akár 100 esztendőre is elhalasztja, s ezen időn belül csak a megfelelően megállapított kamatokat fizeti. Ha ma egyik napról a másikra ilyen többmilliárdos tőkevagyonhoz jut az ország, annak nemcsak a legnagyobb részben érdekelt intelligencia fogja kézenfekvő hasznát látni, hanem hasznát látja elsősorban a tőkehiány miatt kétségbeejtő helyzetben levő gazdasági élet. Két-háromszáz milliós külföldi kölcsönöktől kétes megváltásunkat várjuk: a jövő generációktól kölcsönvett és a mindennapi életbe bekapcsolódó ekkora összeg azonban valóban előbbre juttathatja az országot a megváltás útján.

A kamatok előteremtése miatt nem aggódom. A gazdasági élet megmozdulásával az állami bevételek emelkedése már behozza a kamatok összegét. S ha valami még hiányoznék! Néhány luxus kiadás beszüntetésével feltétlenül rövidesen meglenne a szükséges fedezet.

Emellett az elindulás mellett azonban lehetővé kel tenni a jövő kiépítését is. *Meg kell engedni, \$t elő kell mozdít am a szellemi munkások gazdasági alapokon nyugvó szervezkedését egyrészt a foglalkozási ágakon belül, másrészt a foglalkozási ágak között*. Bele kell vinni az intelligenciába a szervezkedési szolidaritás érzését, meg kell teremteni az intelligencia szakszervezetei fölé az intelligencia összességét reprezentáló, autonóm „szakszervezeti tanácsot”. Ne méltóztassanak félreérteni, nem politikum az, amiről beszélek, bár nem látnék semmi szégyenleni valói abban sem, ha a felülről és alulról jövő politikai nyomással szemben politikumot csinálnánk a védekezésből. Nem! Csak az intelligencia gazdasági és kulturális súlyát szeretném megőrizni, szeretném fokozni a végletekig, ha lehet, mert a kapitalizmus és proletariátus egyként

sivár gazdasági diktatúrája és kultúrátlansága móllett az emberséges jövő zálogát csak ebben látom. S ha idejében nem eszmél helyzetére ez az osztály, akkor fel fog örlődni és el fog tűnni a két malomkö között, minden tradíciója és elhivatottsága dacára is. El kell végezni a céltudatos szervezkedés munkáját a magyar jövőendőért, de el kell végezni mielőbb a magyar jelenért is. Az adott gazdasági viszonyok között, sajnos, alig lehet arról beszélni hogy máról holnapra olyan magánvagyonok keletkezzenek, amelyeknek összesébe ezt az osztályt kellő színvonalra emeli majd. Minden további nélkül gondoskodni lehet azonban arról, hogy az egyes szervezetek rövidesen olyan kollektív vagyonra tegyenek szert, amely a szervezet tagjai számára gyógykezelési, üdülési, pihenési, szórakozási, továbbképzési stb. lehetőségeket nyújt. Megfelelő törvényes intézkedések és megfelelő irányítás mellett minden szervezet egy gazdasági és kulturális szövetkezet tulajdonképpen. Csak szépnek tudom elképzelni azt a jövőendői, amelyben ezeknek a korporációknak saját életük autonóm intézésén kívül az egész nemzet életében is szavuk és súlyuk van.

### *A válság szellemi okai.*

Előadásom kezdetén az értelmiségnek, mint társadalmi tényezőnek, tökéletes működését kettős: anyagi és szellemi előfeltételhez kötöttem. Méltóztassanak megengedni, hogy az anyagi feltételekkel való foglalkozás után pár szót szenteljek annak n kérdésnek is, vájjon a magyar intelligencia rendelkezjk-e azzal a speciális szellemi tőkével, amely a világ mai állásában funkciója betöltésére alkalmassá teheti, s ha nem, milyen úton jár annak megszerzése végett.

A legnagyobb készséggel állapítom meg, hogy a magyar középosztály és annak legnagyobb részét tevő az a réteg, amelyről beszélünk, általános művoltság szempontjából egyike a legképzettebbeknek

Európában. Ez a műveltség azonban, sajnos, nem alkalmas arra, hogy a változott viszonyok között az ország szellemi szükségleteinek szolgáltatására az intelligenciát alkalmassá tegye, új tudásunk pedig, amely a tőkét és fizikai munkát úgy kapcsolja össze, hogy változott előfeltételek mellett is egészséges gazdasági és kulturális életet adjon, alig van.

*Műveltek vagyunk, de nem tudunk*, pedig ma, amikor a legszükségesebbek előteremtése végett családi ékszerek és lakberendezési tárgyak eladásán is régen túl vagyunk, az inaktív műveltség olyan luxus, amit nem engedhetünk meg magunknak. A tanulással szerzett szellemi tőke nem töltötte be hivatását, ha mindössze csak jogcímül szolgál egy hivatal elnyerésére, vagy egy társadalmi pozíció elfoglalására; a mindennapi kenyér, lakás és ruha biztosításán kívül, az értelmiség felkészülésére hárul a háború utáni új világ kialakításának feladata. S ha még mindig csak ott tartunk, ahol tartunk, elsősorban magunkra vessünk.

*Véleményem szerint két nagy hibában leledzik a magyar tudást és annak irányítását.*

Az első, a közvetlenebb, hogy sem a régebben képezettek, sem az új generáció tárgyi ismeretei nem alakultak át az új viszonyokhoz és új feladatokhoz. Igaz, hogy külső életünk egyéb vonatkozásokban is csak a tűrésben és tehetetlenségben alkalmazkodott teljes sikerrel a jelenhez, de viszont a szellemi fegyverzettség, s a belőle folyó előrelátás és intézkedni tudás nem okozata, hanem oka kell hogy legyen a viszonyok alakulásának.

Sajnos, a legújabb generációk előkészítése sem respektálja az idők forradalmi változásait. Régi vágású iskoláink sokszorozva termelik a régi sablon szerinti diplomákat, bár azokra az országnak semmi szüksége nincs. De alig itt-ott látni csak, hogy az új megélhetési lehetőségek figyelembe vételével a megfelelő szakoktatással terelnék olyan pályák felé a fiatalságot, ahol legalább kenyere biztosítva lesz. Tragikussá teszi a dolgot, hogy a ta-

nuló abban a beidegzésben él, hogy valamilyen diploma megszerzése jogot is ad neki ahoz, hogy valaki – legtöbbször az állam – alkalmazza éh el-tartsa őt, annál is inkább, mert hiszen az állások elnyeréséhez az iskolai bizonyítvány ad képesítést. Pedig az a bizonyítvány, amiért hosszú éveken, át mindent áldozott, nem kell az életnek, s hálát adhat Istenének, aki a bizonyítványt idejében teszi félre és néz más úton kenyér után.

Az elmúlt hetekben egyik nyilvános könyv-tárunkban dolgoztam pár órát. Szemben vélem, az asztal túlsó oldalán két kopottas, rosszul táplált diákleány tanulgatott. Egy könyv állott csak rendelkezésükre, s ezért én is hallottam, amint az egyik félhangosan a latin nyelvből fordította: „A császár megüzente hadvezérének, hogy seregét más úton vezesse hozzá”.... stb. Úr Isten! Ki lesz a felelős ezzel a két szerencsétlennel szemben azokért az anyagi és időáldozatokért, amelyeknek árán ezek a leányok jelesen megtanulják a holt császár holt üzenetét.

*A második mulasztás – amely tulajdonképen csak az előbbi gondolatnál: továbbvitele – a szellemi munkás Individuális képzésének hiánya.* Túlságosan sablon szerint csiszolják a magyar agyvelőt, s még szerencse, ha ennek dacára is ráakad valaki a képességeinek legjobban megfelelő foglalkozási ágra és minden tanítás dacára ráeszmél azokra a tulajdonságaira, amelyek őt útjában támogatathatják. Hiszem és állítom, hogy míg egyrészt itl rejlik a jövő megváltásának legnagyobb lehetősége, addig másrészt itt folyik a legnagyobb nergiapazailás. Nem is beszélek zseniális koponyák esetleges elkallódásáról, amelyek közül talán csak egy is ezer és ezer ember kenyérgondját oldotta volna meg, csak megállapítom, hogy egy hivatott tervező rossz helyre került, s képességeinek megfelelően soha nem fog produkálni, ha viszonyai egy könyvelő székébe sodorták – és fordítva. Az államnak legalább is keresnie kellene a módját,

legalább a tudományos előfeltételeket kellene megteremtenie annak, hogy mindenkit a maga helyére segítsen.

De ha odajutott is valaki, ahova elsősorban való, hiányos képesítést nyert mindaddig, míg nem tanították meg önmaga megismerésére, önálló gondolkozásra, elhatározásra, felelősségérzetre, az emberekkel való bánásmódra és száz más hasonló tudni-valóra, amelyek a kétszer kettő és a latin auktorok helyett tulajdonképen az embert teszik. Naiv gondolat azt hinni, hogy mindez kizárólag az önképzés feladata. Vezetés hiányában a legtöbb ember soha nem jut el odáig, hogy ezeken a képességeken keresztül lényének legjavát, a legkönnyebben és legeredményesebben hasznosítsa.

És mindezekén túl, úgy látszik, nincs meg a magyar értelmiségben a helyes funcionálás szellemi előfeltétele az elért eredmények után ítélve sem. Azért, hogy az ország ott van, ahol van, nemcsak a vesztt háború és az egész világra terjedő gazdasági válság a felelősek, hanem felelős a magyar intelligencia és elsősorban annak vezérkara is. Alig tudom elképzelni, hogy másként talpra álljunk, mintha előre kiszámítjuk és megszabjuk a talpra állás módját. Az egész országot egy irányba állító céltudatos és reális gazdasági politika nélkül föl-felé alig visz az utunk, ilyen politikának megrajzolása s a köztudatba való szuggerálása azonban a vezérkarnak lett volna, illetve lenne kötelessége. A magyar intelligencia akkor fogja hivatását betölteni, ha önmagát legnagyobb teljesítőképességre állítja be, ha kitermeli ezeket az új utakat s az országot az utolsó emberig hozzáfőmálja azokhoz.

*Trettina Jenő* barátom egy héttel ezelőtt az intelligencia túltermelésének problémájáról beszélt. Én nem akarom ismételni az ő kijelentéseit, csak azt szabadjon – részben az itt elmondottak összegezése-képpen – megállapítanom, hogyha van túltermelés, úgy az nem azt jelenti, hogy fölöslegesen sok a képzett emberünk, hanem azt, hogy képzettségünk

helytelen irányú. Abból, hogy valamikor minden jogász megélt ebben az országban, nem következik, hogy a jövőben is így lesz, de nem következik az sem, hogyha jogi stúdiumok helyett egy német világcég életébe nyert volna betekintést akár a állam anyagi támogatása révén is az a kenyér nélkül maradó jogász, akkor sem találhatna idehaza boldogulást, akkor is túlprodukált lenne. Minden nemzetnek legnagyobb kincse és jövőjének legkomolyabb biztosítója, intelligens ifjúsága. Becsüljük meg azonban ezt az ifjúságot elsősorban azáltal, hogy olyan szellemi tőkét juttatunk neki, amely a nemzet-testben helyet, munkalehetőséget is biztosít számára.

*A köztisztviselőkérdés.*

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Méltóztasanak megengedni, hogy a magyar értelmiség egyetemére vonatkozó fejtegetéseim után, néhány mondatban sorra vegyem a magyar intelligencia egyes rétegeit. A közös bajokon túl mindegyiknek speciális kívánságai is vannak s még vázlatnak sem lenne elég ez a beszéd, ha egyenként legalább nem érinteném azokat.

A munka módja, feladata s az érdekek elkülönülése alapján *két nagy csoportba osztom a magyar értelmiséget: a) alkalmazott és b) szabadpályán működő szellemi munkásokra.* Az első csoportba sorolom egyrészt, mint külön csoportot, a köztisztviselőket, ideértve még a tanárokat, tanítókat is, másrészt a gazdasági s kereskedelmi élet tisztviselőit, az alkalmazott újságírókat, művészeket, általában a szabadpályára hivatottak alkalmazásban lévő tagjait. A második kategóriába tartozónak mondom a tudóst, a feltalálót, az író, a szabadművészt, gazdát, ügyvédet, orvost, mérnököt, patikust, stb.

A minden felekezeti tényleges funkciót végző papságot, őszintén szólva, a tárgyalt szempontok szerint sehova sem tudnám beosztani. Engedtessék

meg, hogy mivel a papság maga, úgyszólván te máink hatókörén kívül álló zárt egységet alkot, akár pl. a hadsereg tisztikara, róluk csak annyiban szóljak, amennyiben mondanivaóm automatikusan vonatkoznak rájuk. Sajátos problémáik föltétlenül külön egész stúdiumot igényelnének, amelyet ezen előadás keretébe szorítani lejjetetlen, amelyre azonban felkészültnek és hivatottnak sem érzem magam.

A mai értelemben vett magyar köztisztviselői karról tulajdonképpen 1867 óta lehet beszélni. Hatóságaink javarésze ekkor vált csak „magyar államivá”, s ezóta olvad bizonyos eszmei közösségbe a mindig magyar utakon járó önkormányzati szervezetekkel.

A köztisztviselő kar hátrányos helyzetének okát néhány pontban foglalom össze.

a) *A köztisztviselőkar fejlődésének előbb mondott speciális magyar tünetei a rendesnél is fokozottabb módon eredményezték, hogy növekedésében szétagozódott, különálló, szinte kontaktusban is alig lévő ágakba fejlődött, amelyek nemcsak szolidárisok nem voltak egymással, hanem gyakran elletetés érdekeket alakítottak ki.* Ennek folytán jelentkezése soha nem jelentette az ország összes közfunkcionárisainak megmozdulását, hanem csak egy töredék kívánságát.

b) *A köztisztviselőkar egész szervezetével, szinte egész létével  $\pi$  politikai hatalom mindenkori birtokosaitól függ-* A köztisztviselő kinevezése, előre haladása, vagv félreállítása, mint a mai idők legjobban mutatják, kizárólag a hatalom kegyének gyakorlása. Az ország adminisztrálása az ország célja, a köztisztviselő tehát más célnak, esetleges pártpolitikának eszköze nem lehet. Végeláthatatlan, közvetlen és közvetett bajok sorozatának oka ez a százszázalékban jogtalan függő viszony. A „bürokratizmus túltengése” elsősorban ide vezethető vissza. Munkakörök és állások születnek, hogy helyük legyen a kiválasztottnak, s állások szűnnek

meg, mert kegyvesztettek lettek azok, akik betöltötték őket. Az amúgy is vagyontalanná lett tisztviselő engedelmes szolgája lehet csak a f elsőbbség - rek, mert hiszen kenyérproblémája, az előrehaladás, s irányában tanúsított személyi jóindulat.

Veszedelemes ez az út, amelyen járunk. Minden nemzet intelligenciájának elit gárdája a köztisztviselőkar, s itt ennek a gárdának az önérzetét és gerincét fenyegeti a mai rendszer.

Előmozdítja ezen rendszer fenntartásának lehetőségét, hogy a köztisztviselő képezése az igazi rátermettséget nem klasszifikáló, sablonos iskolai bizonyítványhoz van kötve. Amint egy munkakör betöltésének kérdéséhez semmi köze ennek a bizonyítványnak, ezzel együtt éppúgy nem lenne megengedhető az sem, hogy egy nagyúri gesztus holtig tartó terhet rójjon az államra egy pusztá bizonyítvány jogán.

c) *Katasztrofális aránytalanság mutatkozik az illetmények terén.* Akkor, amidőn az elől mondottak folytán a tisztviselőkar nagy részének a fizetése az egyetlen megélhetési eszköze, halálos bűn havi 80-100 P-ös éhbért juttatni intelligens embereknek ugyanakkor, midőn mások közpénzekből havi 10.000 P-nél is többre rugó javadalmazásokat élveznek. Azt hiszem, ez a kérdés bővebb fejtegetés nélkül is teljesen világos.

d) Talán inkább okozata mindezeknek, végeredményben azonban a helyzet állandósulásának oka is az a *resignáció*, amely a tisztviselő kar alsóbb rétegeit munkájával s pályájával szemben eltölti. Robot a hivatalos idő elfoglaltsága; nincs célja az egyéni ambíciónak, mert a nagyszerűen végzett munka semmivel sem hoz több eredményt a nyilvánvaló időpazarlásnál. A titkos jutalmak, borítékpenzék, mellékjövedelmek, előhaladási kedvezmények azoknak jutnak, akik összeköttetésekkel rendelkeznek. A titkosan kezelt minősítés még csak azt sem teheti lehetővé, hogy védhesse magát a mellőzött és követeljen az arra érdemes.

*Minden bajok orvoslásaképpen régi kívánság és régi ígéret a tisztviselő szolgálati pragmatika megalkotása.* Bármilyen régi azonban, odáig még nem jutott, hogy több joggal remélhetnénk ma a létrejöttét, mint remélhattuk egy-két évtizeddel ezelőtt, vagy sejtethetnénk, hogy ha meglesz, mi lesz benne s mi marad ki belőle. Pedig ezt a pragmatikát meg kell csinálni minél előbb. Néhány gondolat említetek – részben másét, részben a magamét –, amelyek gerincét tehetik egy nagy rendezésnek.

a) A szolgálati pragmatika keretén belül meg kell csinálni elsősorban *az egységes normál státust.* A legminimálisabb létszám figyelembevétele mellett, számbelileg rögzíteni kell minden közpénzből dotált állást. Minden köztisztviselő – állami vagy önkormányzati – illetmények szempontjából egységes státusba tartozzék s a közös státus keretén belül csak ott legyenek elhatárolások, ahol más képesítést kíván a szolgálat. Egységes fokozatra osztassék az egész tisztviselői kar s mindenki, aki az előfeltételeknek kifogástalanul megfelel, automatikusan haladjon előre szolgálati éveinek eltöltése után.

b) *Minden állás csak független cenzorok előtt letett szakvizsga után legyen elnyerhető s csak egy-két évi próbaidő után legyen végleges, akkor azonban minden körülmények között az legyen.* A vizsgálat ne csak tankönyvek olvasgatását kérje számon, hanem bírálja el a rátermettséget, a pályázó magatartását, fellépését és egész egyéniségét. Minden kinevezést az ország független s csak saját lelkiismeretével számoló, előkelő polgárokból alakított bizottság eszközöljön és ugyanaz, vagy hasonló végső fórum döntsön a tisztviselők fegyelmi ügyeiben is.

c) *Határoztassék meg a minimális fizetés s az a maximális összeg, amit közpénzből bármilyen munkateljesítmény után, s bármilyen jogcímen valaki felvehet.* A minimális fizetés helyett általánosságban „létminimumot” szoktak emlegetni, mint

a fizetések alsó határát. Én szándékosan kerültem ezt a szót s a vele megjelölt fogalmat. Véleményem szerint nem lehet olyan köztisztviselő, aki átlagosan 16-20 évi tanulás után beérje azzal, hogy munkájának ellenértékéből éhen ne haljon. A fizetésminimumnak ennél többet, egy kultúr ember szerény igényeinek megfelelő javadalmazást kell jelenteni. Talán nemzetpolitikai szempontból sem volna hátrány, ha a fiatal generáció a családalapítás éveiben valamivel magasabban kezdené s az öregebb valamivel alacsonyabban végezné az állami pályafutást. A maximális javadalom viszont mozogjon olyan határokon, amelyek ezen koldus ország viszonyainak megfelelnek.

*Rajniss* barátom előadásában azt a kijelentést tette, hogy míg a fizikai munkástól elsősorban *egyszinten* mozgó, nívó-munkát kívánnak, addig a szellemi munkás munkájának értéke elsősorban individuális voltában van. Igazat adok neki; véleményem szerint azonban ez esetben a munka értékelésénél is meg kellene látszani ennek a különbségnek.

A közalkalmazott fizetése ma általában két részből áll: a mindenkinek egyformán járó törzsfizetésből s a legkülönbözőbb címeken adott pótlékokból, pl. családi-, üzemi-, működési-, korpótlékból stb. Szerintem a törzsfizetés az illetmények azon része, mely a tisztviselőt, mint személytelen munkást, a pótlék pedig azon része, mely őt, mint individumot megilleti. Ma az illetmények aránytalanul nagyobb részét a nívó-munkásnak járó törzsfizetés teszi. Ha ezzel szemben a fizetés súlypontját a pótlékok összességére helyeznénk át, s a pótlékokat nemcsak tárgyi, hanem személyi körülményektől függően is juttatnánk (pl. minősítés, elért munkaeredmények, stb.), akkor *az így kiépülő illetményrendszer végeredményben individualizálná a szellemi munkás fizetését* s annál inkább lenne egyéni és nemzetpolitikai szempontból is helyes díjazása a munkateljesítménynek, mennél helyesebben jelölnénk meg

a fizetés szempontjából számbajövő tárgyi és egyéni körülményeket. Hogy ezek után a „pótlék” kifejezés valami mást, valami ellenkezőt jelentő szó lenne, az csak természetes.

A fizetés módjának ilyen kialakítása – eltekintve attól, hogy az érdemesebbnek juttatná a többet – közhivatalokban is lehetővé tenné az „emberi energiagazdálkodást”, amire pedig a közhivatalnak legalább olyan szüksége lenne, mint akármelyik magángazdaságnak. Közhivatalba is beférközne az egyéni ambíció, a munkakedv, a munka eredményességének gyönyörűsége s nincs a világon hajtóerő, amely ezeket felülmúlhatná.

*d) A közhivatalnoki kar teljes egészében függetlenítessék a politikai hatalomtól.* Sem a minisztériumok, sem egyéb közhivatalok nem arra valók, hogy a napi politika diktálhassa munkájuk irányát és tempóját. Az általuk végzett munkának épp úgy semmi köze a politikához, mint ahogy józan ész szerint a munkát végző közhivatalnok sem lehet függő helyzetben egy pártpolitikustól. Az, hogy másfelé is hasonló árnyoldalakat mutat az állami berendezkedés, még nem jelenti azt, hogy helyes ez a rendszer: nálunk azonban, ahol a közalkalmazott csaknem teljesen ki van szolgáltatva fölöttes hatóságának, egészen bizonyos, hogy rossz.

*e) Biztosítsák a közhivatalnokok szervezkedési szabadsága.* Az így alakuló szervezetek autonóm jogaon intézhessék saját ügyeiket s legalább a véleményadásig és fellebbezési jogig nyerjenek beleszólást a köztisztviselő kart érintő kérdésekbe. Támogassa őket az állam a kollektív vagyongyűjtés útján és gondoskodjék róla, hogy az egészségvédelmi kérdések mielőbb intézményesen megoldassanak. Az országos betegápolási alap autonóm, életképes intézménnyé való kiépítése minden további nélkül már ma is megtörténhetik.

Nyers és vázlatos szervezeti elveket soroltam fel csupán, de talán érlelik majd őket azok az ellenvetések, amiket kíváltak.

*A magánalkalmazottak problémái.*

A magánalkalmazásban álló szellemi munkások helyzete sokkal rendezetlenebb és szétesőbb, mint a köztisztviselőké, ennél fogva el sem lehet képzelni, hogy jogviszonyaik és működési körük olyan részletesen és általánosan szabályoztassék, mint az a köztisztviselőknél lehetséges. Semmi akadályja nincs azonban, hogy egy kerettörvényben leszögeztessenek azok az irányelvek, amelyekre aztán nyugodtan épülhet minden munkavállalási szerződés.

Meg kell említenem, hogy a magánalkalmazottak egyes kategóriáinak jogi helyzetét különböző részlettörvények, már úgy ahogy, szabályozták, ezekből azonban éppen ezek az általános etnikai elvek hiányzanak. Nagyobbára a felmondás ideje és módja, a munkaszolgáltatás és próbaidő kérdése van bennük rendezve. Mindazok a törvényes rendelkezések azonban, amelyek 15-20 évvel ezelőtt napvilágot láttak, ma már jórészt túlhaladottak. A magánalkalmazottak 80%-ának működési területe, az iroda, olyan forradalmi változásokon ment keresztül, hogy minden problémán túl elsősorban azt a helyzetet kell megoldani, amit ez a fejlődés teremtett. *Az irodai munka nagy részéi az utolsó évtizedek fejlődésének eredményeként ma vár gép, vagy legalább is géppel dolgozó ember végzi el, s bizonyos, hogy a további fejlődés során az emberi munka méginkább háttérbe szorul.* A magántisztviselők nem kis része tehát minden gazdasági válság nélkül is munka nélkül maradt és bár féltő, hogy törvényhozási úton ennek a többletnek kenyeret adni alig lesz lehetséges, mégis a szükségtelen, tisztán profitéhség által okozott munkanélküliség kérdése a legégetőbb, amely törvényes rendezésre vár.

A magánalkalmazottak problémájának megoldása óriási fontosságú. A társadalom szempontjából nem kisebbről van itt szó, minthogy ez a hatalmas tábor megmaradjon-e az intelligencia nemzeti érzésű, sza-

bad, fejlődőképes résziének, vagy proletarizálódjék a maga, s a társadalom mérhetetlen kárára.

Több állam készül ezidőszerint is törvényhozás útján biztosítani a magán alkalmazottak gazdasági és szellemi niveljét. Utalok közöttük Németországra, ahol, úgy látszik, német alapossággal fog kiterjeszkedni mindenre a már készülő törvény. Nálunk is vannak mozgolódások e téren. Megemlítendőnek tartom, hogy a magánalkalmazottak szolgálati viszonyának törvényi szabályozásáról a Magyar Társadalompolitikai Társaság 1928-ban *Földes Béla* dr. elnöklete alatt négy napra terjedő, igen értékes ankétet tartott, amelynek gerince *Papp Dezső* dr. ny. h. államtitkár hasonló tárgyú törvénytervezetének megvitatása volt. A törvényhozásig azonban a kérdés még nem jutott el.

A magam részéről a vonatkozó kérdések megoldásánál azt az elvet tartanain mindenkorra figyelembe veendőnek, amit éppen a fenti ankéten *Papp Dezső* dr. a következő mondatban foglalt össze: „*Minden vállalkozás önálló gazdasági életet él.*” Következik ebből hogy a vállalkozásnak éppen úgy csak része a munkaadó tőkéje, mint a munkavállaló munkája, s a kettő jelentőségének aránya nem függ a múltó konjunktúrától, hanem előre meghatározott és állandó. Végeredményben tehát a közös vállalkozást gyöngíti az a fél, aki ezen törvényszerűség ellen vét.

Nagy általánosságban három irányban tartom feltétlenül rendezőnek a magánalkalmazottak jogviszonyát:

a) *Rendezni kell a magatalkalmazottak illetményeit.* Nem is méltóztatnak elhinni, hogy milyen uzsorabérékért dolgoznak ma emberek. Tudok pl. munkaadóról, aki 35 P-ért képes elfogadni egy tisztviselőnőnek egész havi munkáját, bár – nyugodt lelkiismerettel mondom – gazdasági helyzete ennek a javadalmazásnak tízszeresét is elbírná. Azt hiszem ehez az adathoz és tényhez nem kell kommentár azoknak, akik a mai életet ismerik. Rámuta-

tok azokra a képtelen visszasságokra, amelyek különösen nagy vállalatoknál, részvénytársaságoknál dúlnak. Van budapesti vállalat, ahol 14 igazgatónak ugyanannyi a fizetése, mint a többi 900 alkalmazottnak együttvéve. Annál visszatetszőbb ez az aránytalanság, mert a részvénytársaságok igazgatói részben – rendszerint nagyobb részben – a részvényes pénzével dolgoznak. Ugyanilyen aránytalanságok mutatkoznak a fizetés pótlására szolgáló jutalmaknál, remunerációknál. A remuneráció 80%-át elviszi néhány főtisztviselő, 20%-án osztozhat az egész tisztviselő-gárda.

Akkor, amidőn a tőke ennyire kihasználja a munkának mai sajnálatos dekonjunktúráját, akkor a törvényhozás nem térhet ki a fizetés-minimumoknak rendezése elől.

b) *Rendezni kell a munkaidő nagyságát, s a szolgálati viszony megszüntetésének lehetőségeit.* Teljes elismeréssel említem meg, hogy a felmondás kérdését bíróságaink többé-kevésbé megoldották. Bírói gyakorlatunk igen jó, s egy esetleges törvény e részében nyugodtan támaszkodhatik reá. A felmondás kérdésével kapcsolatban gazdasági életünkben csak az utóbbi 10 esztendőben alakult ki a végkielégítés fogalma. Általánosságban az új bírói gyakorlat nagy segítségére van az állását elhagyni kényszerülő alkalmazottnak, de annak törvényes lerögzítésére s az összes létező jogszabályok logikus kodifikálására feltétlenül szükség van.

Ami a munkaidő kérdését illeti, egyenesen *fantasztikusnak tartom, hogy egy magántisztviselőnek még annyi joga se legyen, mint akármelyik fizikai munkásnak.* Ennek a munkaideje ugyanis előre meg van határozva, s ha ennél tovább dolgozik, a túlóra-bérben rögtön megkapja az ellenszolgáltatást. A szellemi munkás addig kénytelen dolgozni, amíg munkaadója jónak látja; magától értetődő járandósága a túlmunkáért nincs. Nincs az a gazdasági dekonjunktúra, amely az ellenérték nélküli munkaszolgáltatást legitimálhatná.

c) *Rendezni kell a gyógykezelési, üdülési, és pihenési lehetőségeket.* Ez idő szerint a »Magánalkalmazottak Biztosító Intézete» az egyetlen intézmény, amely a magánalkalmazottak egy részének betegség esetére való gondozását ellátja. Éppen nincs azonban kielégítően rendezve a magánalkalmazott szolgálati viszonya azon esetre, ha beteg lesz. Igaz ugyan, hogy a vállalatok nehezen bírnak el nem dolgozó, beteg tisztviselőket, de viszont az alkalmazottra sem jelentheti esetleges betegsége a leg súlyosabb büntetést, az állásvesztést. A biztosítás kiterjesztése látszik egyelőre valamelyes megoldási lehetőségnek.

Teljességgel megoldatlan azonban a magánalkalmazottaknál a szabadság és szabadságidő kérdése. Valljuk meg saját tapasztalatunk alapján őszintén, hogy 8-10 havi munka után a szabadságidő, a pihenés nem szórakozás, nem luxus, hanem újabb 8-10 havi munka folytatásának lehetősége. Életbevágóan fontos nemcsak az alkalmazottra, hanem a vállalatra is, melyre sokkal kevesebb veszteséget jelent a pár heti munkateljesítmény elmaradása, mint előnyt a munkás felfrissülése. Nem kevesebb fontossága van a hétvégi üdülésnek sem. S mint-hogy a józan belátástól alig lehet várni ezeknek az engedményeknek a megadását, a törvényhozásnak kell vállalnia ezt a feladatot is.

Nemcsak a betegség leküzdése, hanem az egészség megőrzése is elemi feladata lenne a helyes gazdasági politikának s a magam részéről ha néni minisztériumot, legalább is miniszteriális osztályt szerveznék a dolgozó ember szórakozási, üdülési és pihenési lehetőségeinek kiépítésére és rendszeresítésére. Azt hiszem ennek adminisztrációját főlösen el lehetne látni abból, amit a kórházakon és betegsegélyező intézményeken ily módon megtakarítanánk.

*A munkanélküliség és a közmunkák.*

Sajnos, a magántisztviselőkérdés legfájóbb pontja ma ezeken a problémákon túl a munkanélküliségben, az állástalanságban van, amit egyelőre semmiféle törvénnyel, vagy rendszabállyal nem lehet kiküszöbölni. *Vass József* népjóléti miniszter az 1926-ban tartott társadalompolitikai értekezleten nagyszerű emberi szolidaritással állapította meg, hogy *minden embernek az élethez való jog okán joga van a kenyérhez, joga van az egészséghez és joga van a kultúrának bizonyos mértékéhez.* Istenem! Ezer és ezer intelligens munkanélküli nemcsak az utolsó, hanem szinte az utolsó két jogáról is lemondana, ha legalább a tisztességes és biztos kenyeret elérhetné ezzel a maga és családja részére!

A munkanélküliség világjelenség ma és nálunknál összehasonlíthatatlanul hatalmasabb és gazdagabb államoknak fő a feje miatta. Kiküszöbölésére természetesen csak a gazdasági viszonyok javulása vezethetne, de minthogy arra egyelőre alig van remény, a munkanélküliség okozta nyomorúságot átmenetileg más módon is meg kell oldani. Vannak országok, amelyek a munkanélküliség elleni védelmet állami feladatnak ismerték fel és kényszerbiztosítás útján igyekeznek megvalósítani. Az eredmény meglehetősen 'problematikus, főként azért, mert olyan nagy áldozatokat követel az államtól, amelyekre az véglegesen aligha rendezkedhetik be.

Nálunk a téli hónapokban rendezett szükségmunka az egyetlen kísérlet a munkanélküliség enyhítésére. Jelentősége, éppen aránytalanul kis méreteire való tekintettel, vajmi kevés.

Nem tartozhatik ennek az előadásnak keretébe túl hosszas fejtegetése ennek a kérdésnek, egy gondolatot azonban mégis szeretnék megemlíteni. Magyarországon az utolsó évtizedben valósággal járványszerűen szaporodnak a közüzemek s a közpénzen fenntartott gazdasági vállalkozások, bár a

magánvállalatoknak ma igazán nincs szükségük arra, hogy saját adófilléreikből teremtsenek konkurenciát ellenük, amely aztán a tisztességtelen verseny határáig felhasználja a közhatóságokhoz való privilegizált viszonyát, hogy a megrendeléseket előlük elhalássza. Viszont a közönség számára is fölöslegesek és értéktelenek ezek a vállalatok, amelyek általában arról nevezetesen, hogy üzemköltségük kétszer annyi, hozamuk pedig a fele annak, amit hasonló esélyek között magánvállalatok elérnek, vezetőiknek pedig a gazdasági viszonyok folytán megengedhetetlenül nagy javadalmazást biztosítanak. Sajnos, még csak az sem igaz, hogy árnivelláló szerepet, s így szociális feladatot *tő*) tenek be, hanem épp oly rideg üzleti számításal dolgoznak és törnek haszonra, mint bármelyik más magánvállalkozás. A magánvagyonnak megengedem, hogy elsősorban és mindenek felett saját hasznát keresse, a közvagyon azonban öncélú néni le hét, mert ez esetben alaprendeltetésével kerül ellentétbe. *Fel kell számolni a közüzemeket, amelyeknek területén a magángazdaság a szükségletei kielégítően ellátja s az így egybegyűlt, kétségtelenül hatalmas vagyont olyan munkaterületeken kell felhasználni, ahol a legtöbb munkanélkülinek adhatnak foglalkozást és így kenyeret.* Ez lenne a legolcsóbb és legréálisabb munkanélküliség elleni biztosítás.

A magyar intelligencia helyzetéről beszélve, nem lehet elhallgatni, hogy úgy a köz-, mint a magántisztviselőknél vannak különböző, kisebb-nagyobb szervezetei, ezek azonban mindazon problémák egyetemes megoldásánál, amelyekről beszéltem, véleményem szerint számba nem jöhetnek. Vagy nagyon kicsik ahhoz, hogy hatásuk általánosan érvényesülhessen, vagy nem igazi érdekképviseletek. Az a közös vonás mindenesetre jellemzi őket, hogy az együttműködésnek még a gondolatáig sem jutottak el. A magántisztviselőknél pl. van egy szociáldemokrata s egy keresztényszocialista pártállású

szervezete. Pártszempontoktól eltekintve, érdekeik száz százalékig közösek. Igen szépen dolgoznak tagjaikért s ahhoz képest, hogy a magyar magán-tisztviselőknek legfeljebb 15%-a van a két egyesületbe beszerelve, szép eredményeket is mutathatnak fel, különösen a munkaközvetítés és a munkanélküliek segélyezése terén. Mégis alig-alig fordul csak elő, hogy egy közös nagy kérdéssel szemben közös álláspontot képviseljenek. Pedig politikai szempontoknak a kenyérgkérdéseket megzavarni soha nem lenne szabad. A köztisztviselőd egyik-másik egyesülete számra nézve imponálóan hatalmas tömeget fog össze. A KANSz pl. egymaga körülbelül 70.000 tagot számlál. Más kérdés persze, hogy az egyszer belajstromozott tag mennyiben tagja ma is az egyesületnek. A legnagyobb elismeréssel kell megállapítani, hogy az igazi nagy nyomorúság idején, az 1919-1924-es években a természetbeni ellátás megszervezésével és lebonyolításával ez az egyesület soha el nem felejthető szolgálatot tett tagjainak. Minthogy azonban ez az egyesület is minden, csak nem autonóm érdekképviselő, mint annyi más tömörülésnek, ennek is főtevékenysége ma már abban merül ki, hogy memorandumokban javasol, kér, sürget különböző reformokat, rendszerint minden eredmény nélkül. Eajniis barátom azt mondta, hogy több áldozatkészséget a szellemi munkás részéről a kollektív javak megteremtésében; én megfordítom ezt a tételt; *több ellenszolgáltatást a szervezetek részéről a tagok áldozatkészségéért, s akkor nem lesz hiány áldozatkészségben.*

*A szabad pályán levők helyzete.*

A szabadpályán dolgozók, írók, művészek, ügyvédek, orvosok, mérnökök helyzete az egész vonalon kilátástalanul nehéz, talán még nehezebb, mint az eddig tárgyalt rétegeké. Ezek az emberek közvetlen kapcsolatban vannak a gazdasági ólét min-

den rezdülésével és annak minden baja közvetlenül és rögtönösen visszahat rájuk. A szabadpályán működő szellemi munkásokat magától értetődően csak a létminimum után fennmaradó javakból fizetik, illetve tartják el a tömegek. Sajnos egyre többen szállnak le a létminimumra, vagy a létminimum alá s ez a tény minden további nélkül megmagyarázza a szabad intellektuális munkások helyzetének alakulását.

Általában az a helyzet, hogy a fiatal korosztályok sokkal rosszabb viszonyok között vannak, mint a még régebben elhelyezkedett öregebbek, s ami felűnő, az öregebbek nem is érzik magukat túlságosan szolidárisnak az ifjabbakkal. Inkább a fiatal konkurencsággal szemben, mint a fiatal kolléga mellett foglalnak állást. Az egyes pályák szervezetei az adott lehetőségek között küzdenek azokért a tagjaikért, akik legalább a tagdíjfizetés lehetőségéig beérkeztek, de még sehol sem láttam, hogy valamilyen programszerűen felkarolná, s magához, érdekkörébe vonná az egyetemekről kilépő, egészen tanácstalan és tehetetlen új embereket. Ennek megfelelően aztán nem is csoda, ha *a szabadpályákra tóduló fiatal szellemi munkások ezrével tengődnek hivatásukhoz méltatlan, nyomorúságos munkahelyeken.* Az egyik napilap közölte a télen, hogy egyetlen seregszemplén az alkalmi utcaseprők között 92 egyetemet végzett fiatalembert talált. Magam láttam, hogy ügyvédek nyilvános helyiség zenekarában muzsikáltak; az Országos Orvos Szövetség érdemes főtitkára közölte velem, hogy igen sok orvosról tudják, hogy napszámosmunkából él; a budapesti gyárakban egész sereg mérnökember végez a létminimumon is alul maradó fizetésért alsóbbrendű kézi- vagy napszámosmunkát, stb., stb. Sokáig lehetne folytatni a szomorú felsorolást. Mennyi energia és mennyi érték megy veszendőbe, nemcsak az egyén, hanem a nemzet kárára is.

Intézményes segítséget a szabadpályán dolgozó szellemi munkások számára alig tudnék elképzelni.

Sok szó esik arról, hogy *a képesítési kényszer* helyesebb és erőteljesebb alkalmazása javulást hozhatna az egyes foglalkozási ágakra. Véleményem szerint óvatosan kell bánni ezzel a rendszabállyal. Vannak munka-területek, pl. a mezőgazdaság, ahol bizonyos mértékig feltétlenül helyes és üdvös lenne a képesítési kényszer fokozottabb alkalmazásának, általában azonban nem látom, hogy milyen előnyt jelentene pl. az ügyvédtársadalomra, ha az érettségi után az eddigi nyolc év helyett 9, 10, vagy még több évet kellene stúdiumokkal eltöltenie egy fiatalembernek, amíg saját lábára állhat, amikor aztán úgy sem iskolai eredményei kvalifikálják az élet harcainak megnyerésében. Az emberi energia fölösleges pazarlás akkor is bűn, ha vélt jó cél érdekében történik.

Szervezkedni és szervezkedni! Ez lehet az egyetlen segítség számunkra, akár lesz hamarosan javulás a gazdasági életben, akár nem. Végeredményben, ha megfelelő szervezkedés útján *lehet rentábilissá tenni a cukor, vagy a szén előállítását, miért ne lehetne ugyanezt tenni az orvosi, mérnöki, vagy az ügyvédi munkával.* S ha lehet, akkor kell is, mert egy társadalomban van olyan fontos szerepe az élő szellemnek, mint a holt anyagnak. Az egyes ember küzdelme aránytalan harc árán is kevesebb eredménnyel jár; *csak az egészséges, jól kiépített szervezetek küzdhetnek eredményesen a munkalkalmak szaporításáért a munka értékénívójának megtartásáért, tagjaiknak az egész ország területén való szisztematikus elosztásáért, s a közvetlen jövőben csak ilyen szervezetek útján lehet kilátása az intelligens embernek ahhoz, hogy kultúrigényeik kielégítő fizetéshez vagy jövedelemhez jusson.* Egyéni vagyont úgysem szerezhethet, – ilyenre a legközelebbi jövőben semmilyen kilátása nincs, de a *szervezkedés útján szerezhethet értékes kollektív javakat, klubházakat, sporttelepeket, könyvtárakat nevelési egészségügyi alapokat, közös utazási és szórakozási módokat stb.* A mai gazdasági nyomorú-

bag egyik oka feltétlenül az, hogy az intelligencia vásárlási, fogyasztási képessége a minimumra csökkent. Ezeken a közösségeken keresztül az intelligencia már rögtönösen is fogyasztóképesebbé válik, s így ez az út az egyetemes gazdasági élet javítása szempontjából is csak jó eredményeket hozhat.

Olyan arányokban kiépített érdekképviselete, amely a vázolt lehetőségek megvalósítását biztosítaná, ma még egyetlen foglalkozási ágának sincs; mégis meg kell említeni példaképen és útmutatásul meglévő szervezeteket. A magyar ügyvédség nincs egységesen megszervezve. 18 egymástól független *ügyvédi kamara* működik az országban és bár ezek a kamarák elsősorban nem jóléti célokat képviselő szervezetek, mégis ideálisan szép volt az az eredmény, amit a kamarák 1914-ig, majd a háborús leromlás után a mai napig ismét elértek. Az ügyvédségnek országos Gyám és Nyugdíj Intézete, országos Ügyvéd Otthon Egyesülete és Segélyegyesülete van. Ma még kevés az a közös vagyon, ami tagjainak rendelkezésére áll és az a segítség, amit munkaképtelenné vált tagjainak nyújthat, de az áldozatkészség emelkedik és a törekvések azt az utat mutatják, amelyen haladni kell. Tagjaiknak érdekeiért a kamarák állandó és eredményes harcot folytatnak és a napi sajtó legjobb bizonyítéka, hogy minden közérdekű ügyben, mint szervezett testület tanácsot ad s a kérdés alapos megvilágításával szolgálja a köz érdekeit. Tisztára a szervezkedésnek eredménye, hogy pl. az elmúlt esztendőben 8677 esetben látta el ügyvéd, kirendelés alapján, ingyenesen az arra rászoruló szegény emberek képviseletét, ami akármilyen alacsony értékelés mellett is nagy összegű munkaáldozat a köznek. Távol áll tőlem, hogy ennyi eredménnyel meg legyek elégedve, de viszont hol vannak a többi foglalkozási ágak ennyi eredménytől is.

Az orvostársadalomnak még nincs meg az összes orvosokat magában foglaló kamarája. Az *Országos Orvos Szövetség* látja el ma azt a feladatot, ami a

későbbi kamarára vár. A hozzávetőlegesen 7500 gyakorlóorvos közül csak 6250 orvos tagja a Szövetségnek, amely a munkaalkalmak nyilvántartásával, az orvosi munka értékének nívón tartásával, az orvostársadalom érdekeinek minden irányban való képviselésével megbecsülhetetlen szolgálatot tesz azoknak az orvosoknak is, akik nem tagjai a szövetségnek, A szövetségnek magának, sajnos, vagyona nincs. Az egészen kis összegű tagdíjak képezik egyetlen bevételi forrását. Nagyon kívánatos lenne, ha kötelezővé tétetnék minden orvos számára, hogy tagja legyen a szövetségnek és alávesse magát a szövetség rendelkezéseinek, mert így az egész orvostársadalmat reprezentáló szervezet komolyabb összegű tőke vagyonhoz és egyre növekedő jövedelemhez juthatna.

A mérnökök a legújabb időkben alakult Mérnöki Kamarába tömörülnek. A *Mérnöki Kamara* fiatal intézmény lévén, egyelőre sokkal kevésbé van kialakulva, semhogy a mérnök-kérdés problémáját minden irányban megoldhatná. Tagjainak száma 4000-en felül van, tehát a magyar mérnöktársadalom nagy részét reprezentálja. Véleményem szerint maga a pusztá megalakulás ténye igen sokat jelent az érdekeltek szempontjából, mert legalább megvan az az alap, amelyen a mindenkit jól befogadó épület felemelkedhetik. Meg van a tömörülés, az érintkezés lehetősége, a jogos érdekek hangoztatásának és a jogtalan sérelmek felpanaszolásának lehetősége, meg van az a szerv, amely a mérnök-kérdést s a technikai kultúra ügyét a közéletben állandóan tudatban tartsa, s a mérnöktársadalom viszonyainak javulását kimunkálja.

A többi szabadpályák keretein belül is élnek kisebb-nagyobb szervezetek, ezek azonban nagyobbára klubszerű egyesületek, amelyek vagy egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben mozognak azon a síkon, amelyről beszéltünk.

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Előadásom befejezéséül egy gondolatot még csak, amelynek igazságában egész meggyőződésemmel hiszek.

Minden nemzetnek éreznie kell elhivatottságát és a fanatizmus biztonságával kell látni rendeltetését és útját, amelyen célja felé halad. Azt hiszem, hogy annak a kétségbeejtő reménytelenségnek, ami Magyarországon az utóbbi időben úrrá lett a lelkeken, a mindennapi gondok mellett jórészt az az oka, hogy a legközelebbi holnap kilátástalanságán keresztül ez az érzés és ez a látás is elhomályosult. DP ha ez így van, akkor mindazoknak, akik ennek a nemzetnek életét kezükben tartják, legfőbb kötelességük, hogy megrajzolják és megmutassák a nemzet reális gazdasági és szellemi céljait és bizalommal töltsenek el az iránt az út iránt amelyen a nemzetet ezen cél felé vezetni akarják. Magyarországnak olyan vezetőkre van szüksége, akik célt és akaratot tudnak önteni a megfáradt emberekbe. Kell, hogy legyen, amiben higyjünk, kell tudjuk, mit akarunk, hogy magiunkénak valljuk azt a jövőt, amiért szenvedünk. A magyar értelmiség nagyon sokat dolgozott és nagyon sokat szenvedett; jussa van hozzá, hogy új energiát kapjon annak meglátásában, meg és hogyan boldogulhat.